

ISSN:3060-4567 Modern education and development
SAMARQAND VILOYATI SHAROITIDA INTRODUKSIYA
QILINAYOTGAN INGICHKA BARGLI SANO O‘SIMLIGINING
BIOMETRIK KO‘RSATKICHLARI

Xasanova Gulshoda Jamshid qizi

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Samarqand shahri Mirzo Ulug‘bek ko‘chasi 77 uy

Annotatsiya. *Hozirgi kunda tibbiy amaliyotda dorivor o‘simliklarning 100 dan ortiq turlari qo‘llaniladi, bu O‘zbekiston florasida mavjud turlarning 2,5 foizini tashkil etadi, vaholanki respublika hududida kamida 1557 dorivor o‘simlik turlari o‘sishi ma‘lum bo‘lib, ular O‘rta Osiyo va unga yaqin xalqlarning tibbiy amaliyotida qo‘llanilgan. Shunday ekan mamlakatimizda keng tarqalgan dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, madaniylashtirish, ulardan barqaror foydalanish yo‘llarini izlash juda dolzarb muammo hisoblanadi.*

Резюме. *В настоящее время в медицинской практике используется более 100 видов лекарственных растений, что составляет 2,5% видов во флоре Узбекистана, хотя на территории республики известно, что на территории республики произрастают не менее 1557 видов лекарственных растений. в медицинской практике Средней Азии и близлежащих народов. Поэтому охрана, выращивание и устойчивое использование лекарственных растений в нашей стране является очень актуальной проблемой.*

Resume. *Currently, more than 100 types of medicinal plants are used in medical practice, which is 2.5% of the species in the flora of Uzbekistan, although at least 1557 types of medicinal plants are known to grow in the territory of the republic. they were used in the medical practice of Central Asia and nearby peoples. Therefore, the protection, cultivation and sustainable use of medicinal plants in our country is a very urgent problem.*

Kalit so‘zlar. *Morfologik belgilari, ekish usuli, yetishtirish, vegetativ, generativ, vegetatsiya, barg, g‘unchalash, gullash, meva.*

Ключевые слова. Морфологические признаки, способ посадки, выращивание, вегетативный, генеративный, вегетационный, лист, бутонизация, цветение, плоды.

Key words. Morphological signs, planting method, cultivation, vegetative, generative, vegetation, leaf, budding, flowering, fruit.

Kirish. O‘zbekiston respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF- 4947- sonli Farmoni, 2017 yil 20 apreldagi PQ-2911- son “Respublika farmatsevtika sanoatini jadal rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2020 yil 10 apreldagi PQ-4670-son “Yovvoyi holda o‘sovchi dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora tadbirlari to‘g‘risida” va 2020 yil 26 noyabrdagi PQ-4901-son “Dorivor o‘simliklarni yetishtirish va qayta ishlash, ularning urug‘chiligini yo‘lga qo‘yishni rivojlantirish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar ko‘lamini kengaytirishga oid chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori 2022 yil 20 maydagi PQ-251-son “Dorivor o‘simliklarni madaniy holda yetishtirish va qayta ishlash hamda davolashda ulardan keng foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi qarorlari qabul qilindi.

O‘zbekistonning tabiiy iqlim va tuproq sharoitlari mazkur noyob giyohlar o‘sishi uchun har jihatdan qulay. Noyob dorivor o‘simliklarni bio-ekologik xususiyatlarini o‘rganish va asrab qolish soha xodimlari oldidagi muhim vazifalardan biridir.

Shunday ekan, dorivor o‘simliklardan to‘g‘ri va samarali foydalanish yo‘llarini ishlab chiqish, ular o‘sadigan muxitlarni muhofaza qilish, ularni tabiiy ko‘payishi uchun insonlar tomonidan salbiy ta’sirni kamaytirish orqali ularni saqlab qolish va insonlar ehtiyoji uchun keng foydalanish imkoniyatini yaratish mumkin[1,2,7].

Tadqiqot obyekti va qo‘llanilgan metodlar. Tadqiqotlar Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining “Mega loyiha” doirasida bajarilayotgan ilmiy-tadqiqotlar dala

tajriba maydonchasida o'tkazildi. Tajribalar o'simlikning mavsumiy rivojlanish maromini o'rganishda I.N. Beydeman (1960, 1974) usullaridan foydalanildi [] va har uch kunda bir marta kuzatilib, quyidagi fazalar aniqlab borildi.

Natija va ularning tahlili. Bizning tajribalarimiz 2023 yil 10 mart 45x30 sm va 70x30 sm ekish usullarida qo'yildi. Biometrik o'lchamlar sanoning gullash fazasiga to'lik kirgan vaqtda ya'ni 10 iyunda kuzatildi. Bunda biz o'simlik balandligi (asosiy novdaning uzunligi), yetilgan barglarning o'lchami, poyadagi generativ va vegetativ novdalar soni va uzunligi, novdadagi gullar soni va to'pgullarning uzunligi kabi belgilar hisobga olindi. Kuzatishlar natijasida shu narsa aniq bo'ldiki, o'simlik asosiy novdasining balandligi ekish usullari bo'yicha bir xil bo'lmadi. 45x30 sm ekish usulida 1,50 sm va 70x30 sm ekish usulida esa 1,70 sm ni tashkil etdi.

Demak, eng baland o'simlik 70x30 sm ekish usulida kuzatildi. Yetilgan barglar o'lchamida ham farqlanish borligi kuzatildi. Masalan 45x30 sm ekish usulida, 2,5 sm, eni 6,1 sm bo'yi va 70x30 sm ekish usulida esa 2,7 sm va 6,8 sm ga teng bo'ldi. Gul kosacha bargi 5 ta, toji bargi 5 ta, changchisi 1 ta, urug'chisi 7 ta. Poyadagi gullar sonini o'rganganimizda, xar bir generativ novdada 45x30 sm ekish usulida 70,3 va 60x30 sm ekish usulida 82,6 donani tashkil etdi. Bu yerda ham eng ko'p gullar soni 70x30 sm ekish usulida qayd qilindi. Generativ novdalar soni 1 ta tupta 45x30 sm ekish usulida 19,1 dona, 70x30 sm ekish usulida esa mutanosib ravishda 21,3 ta generativ novdalar xosil bo'ldi. Chunonchi, 45x30 sm ekish usulida ikkinchi tartibdagi generativ novdalar uzunligi 10 sm 2 chi tartibdagi 5,1 sm ga teng bo'lgan bo'lsa, bu ko'rsatgichlar mutonosib ravishda va 70x30 sm ekish usulida esa 13,2 sm, 6,8 sm ni tashkil etdi. Barcha ko'rsatgichlar bo'yicha yuqori ko'rsatgich, ya'ni generativ novdalarning nisbatan ko'p rivojlanishi 70x30 sm ekish usullarida qayd etildi.

Bu o'simlik barglari juft patsimon murakkab barg, barglari o'simlik gullagandan keyin asta sekinlik bilan avgust oyining ikkinchi dekadalaridan asta-sekin to'kilib barg qo'ltig'idan shoxlana boshladi va har bir shoxda yangi 2-3 tadan juft patsimon barglar xosil bo'ldi.

Gullash jarayoni 10 iyun birinchi dekadasi dan gullab tupini sovuk urgancha gullash davom etdi. Xuddi shunday mevalari xam iyun oyining uchinchi dekadasi dan mevalash jarayoni boshlandi, mevalash xam tupini sovuk urgancha davom etdi. Mevalarini pishib yetilish jarayoni esa avgus oyining ikkinchi dekadasi dan sentyabrni uchinchi dekadasi gacha davom etdi. Oktyabr oyida xam 2-3 ta shoxlarida gullash jarayoni hamda g'ur (pishmagan) mevalari borligini kuzatish mumkin.

1-rasm. Cassia angustifolia L.

Xulosa

Xulosa shundan iboratki vegetasiya davrining o'tishi bilan asosiy novda bo'yi, undagi yon novdalar va yon poyalardagi barglar soni va ularning o'lchami ortdi va eng ko'p generativ novdalar soni 70x30 sm ekish usulida uchinchi vegetasiya yilida kuzatildi. Demak bu o'simlikda gullash va mevalash jarayoni sovuq urgancha davom etishiga amin bo'ldik.

Adabiyotlar

1. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли фармони Тошкент.2017.
2. Бейдеман И.Н. Изучение фенологии растений // Полевая геоботаника. -М.-Л.,1960 -Т.П.-С.333-366.

3. Бейдеман И.Д. Методика изучения фенологии растений в растительных сообществах- Новосибирск: Наука, 1974,-154 С.
4. Begmatova M., O'ralova S. Subject: some biological characteristics of cherry (*hypericum perforatum* l) planted in different crop schemes //Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 51-58.
5. Бегматова М. Х., Уроқов А. У. Лекарственные свойства и фитохимический состав условиях *hypericum perforatum* интродукции //Eurasian Journal of Academic Research. – 2021. – Т. 1. – №. 9. – С. 177-182.
6. Бегматова М. Х., Мусурмонова Н. Х. *Hypericum perforatum* изучен в почвенно-климатических условиях при условии интродукции //Eurasian Journal of Academic Research. – 2021. – Т. 1. – №. 9. – С. 183-186.
7. Фарманов Н. и др. Далачой (*Hypericum perforatum* l.) ни дориворлик хусусиятлари ва кимёвий таркиби //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 59-64.
8. Бегматова М.Х. Далачой (*Hypericum perforatum* l.) нинг морфо-биологик хусусиятлари. Диссертация // Самарканд 2021 й.-127 б.
9. Hamdamov, I., Hamdamova, E. I., Suvonova, G. A., & Begmatova, M. Botanika va o'simliklar fiziologiyasi. Botanika qismi) Toshkent-2017 y, 245-247.
10. Begmatova M. et al. Technology of Cultivation of Medicinal Preparation “*Hypericum Perforatum* l” //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – Т. 510. – С. 01020.